

AYGÜL MÜŞVİQ qızı ALXAZOVA
*II kurs magistrant,
Bakı Dövlət Universiteti*

İMDAT AVŞAR VƏ AZƏRBAYCAN

İmdat Avşar müasir dövrdə ictimai hekayələri ilə diqqət çəkən bir yazıçıdır. Ona hekayələri ilə yanaşı ən çox şöhrət qazandıran Türk dünyasının tanınmış yazıçılarından tərcümələr etməsidir.

Kiçik yaşlarından dinlədiyi nağıllar və dastanlar onun yaradıcılığına təsirsiz ötüşməmişdir. “Koroğlu”, “Əsli və Kərəm”, “Fərhad və Şirin” kimi xalq dastanlarındakı şeirlərə və türkülərə maraqlıdır, şeirlər yazmağa başlamışdır. İlk qələm təcrübəsi kimi birinci sinifdə olarkən Türk dili müəlliminin verdiyi ev tapşırığı üçün bir hekayə yazmasıyla başlamışdır. 17-18 yaşlarında şeirlər yazmağa başlayan İmdat Avşar sonralar daha çox nəsrə yönəlmişdir. İlk şeiri “Agora” jurnalında, ilk hekayəsi isə “Qardaş qələmlər” jurnalında dərc olunmuşdur. Uşaq yaşlarından istər klassik, istərsə də xalq ədəbiyyatına diqqət yetirən İmdat Avşar, Yunus Əmrəni, Qaracaoğlanı, Pir Sultan Abdalı, Şah İsmayıl Xətəini, Füzulini oxuyaraq onlardan təsirlənmişdir. Bununla yanaşı Nihal Atsız, Nəci Fazıl Qısakürək, Niyazi Osman Gençosmanoğlu, Yavuz Bülent Baqilər, Əli Akbaş kimi şairləri də oxumuşdur. Nəsr sahəsində Ömər Seyfəddin, Rəşad Nuri Güntəkin, Peyami Səfa, Tarık Buğra, Çingiz Aytmatov, Elçin, Anar, Adil Yaqubov kimi yazıçıları həvəslə oxusada yazdığı hekayələrində öz içindən keçənləri yazmışdır.

“Çiydəmləri Solan Çöl” və “Soyuq Yuxu” adlı hekayə kitabları ilə müasir türk hekayəçiliyinin önəmli simalarından biri kimi tanınan İmdat Avşar, hekayələrindəki axıcılıq və orijinallıq ilə diqqət çəkən bir yazıçıdır. O, günümüzdəki türk hekayə janrında əmin addımlarla irəliləyərək, hekayələrinin qurğusu, dili, üslubu, ilə türk ədəbiyyatında son dərəcə özünəməxsus bir yer tutmuşdur. Onun ən diqqət çəkən xüsusiyyəti isə öz torpağının, öz millətinin hekayəçisi olmasıdır.

İmdat Avşar daha çox müəllimlik illərindəki xatirələrinə söykənərək yazdığı hekayələrində Türk kəndinin, qəsəbəsinin hətta böyük şəhərlərin içində olan fəqir əhalinin bütün halını, həyatını, duyğu və düşüncələrini canlı həyat səhnələri formasında təqdim edə bilmişdir. Günümüzdə real Anadolu həyatını İmdat Avşar qədər canlı bir şəkildə təqdim edə bilən başqa bir yazıçı yoxdur.

İmdat Avşar romantik hissləri realist həyat tabloları vasitəsi ilə təqdim edə bilən yazıçılardandır. O şahid olduğu, yaşadığı, gördüyü gerçək yaşantıları öz hekayələrində fəal bir şəkildə təqdim edə bilir. Anadolunun mərkəzində, Kırşəhərdə dünyaya gələn İmdat Avşar ilk hekayəsini çap etdikdən qısa vaxt ərzində istər aldığı mükafatlar, istərsə də ictimaiyyətdə haqqında yazılan tənqid və qiymətləndirmə yazılarıyla Türk ədəbiyyatında yerini almışdır. İmdat Avşar, ilk hekayəsini hər nə qədər qırx yaşında dərc etsə də, onun yazıçılıq həyatına gec qaldığı düşünülməməlidir. Hekayələrində yer verdiyi bioqrafiyasına və müsahibələrinə baxılarda onun kiçik yaşlarından etibarən ədəbiyyata marağı olduğu görsənir. O, hələ uşaq olarkən anasından dinlədiyi nağıl və ağıllarla, atasından dinlədiyi Koroğlu dastanı və Dədə Qorqud hekayələri ilə Türk xalq ədəbiyyatı ilə tanış olar.

İmdat Avşarın ta uşaqlığından başlayan və ilk hekayəsini yayımladığı il olan 2007-ci ilə qədərki yaradıcılığını ilk qələm təcrübələri hesab etmək olar. Əli Akbaşın tövsiyyəsindən sonra hekayələrini yaymağa başlayan İmdat Avşarın hekayələrindəki təsvir gücü, orijinal dili onun hekayələrini daha oxunaqlı edir. İlk kitabı 2009-cu ilin oktyabr ayında “Ötükən” nəşriyyatı tərəfindən nəşr olunmuşdur. “Çiydəmləri Solan Çöl” adlı bu hekayələr kitabı Türkiyədə dörd dəfə çap olunmuşdur.

Onun şeir və hekayələri Azərbaycan dili ilə yanaşı qırğız, qazax, tatar və türkmən dillərinə tərcümə edilib, Azərbaycanda, Türkmənistanda, İranda, İraqda, Kırımada, Qırğızıstanda və Qazaxıstandakı jurnallarda və qəzetlərdə dərc olunmuşdur.

İstedadlı türk yazıçısı olan İmdat Avşar qələmini həm şeirdə həm də nəsrə sınıamışdır. O bir şair, yazıçı kimi məşhurlaşmamışdan əvvəl istər Türkiyədə, istərsə də Azərbaycanda tərcüməçi kimi tanınmışdır. O, Azərbaycan ədəbiyyatına yaxın olan adamlardan biridir.

İmdat Avşar müsahibəsində Bəxtiyar Vahabzadənin dediyi “mənim anam savadsızdı” sözünü sitat gətirərək, anasının yazıb-oxumadığını bildirir:

“Amma anam ürəyi yanıqlı bir qadındır. Mən uşaqkən içdən gələn ağıllar oxuyar, atalar sözləri, məsəlləri deyərdi. Atam isə ibtidai məktəbdə üç il oxuyub. Amma çox ziyalı bir adamdır. Mən “Koroğlu”, “Dədə Qorqud” dastanlarını, türk nağıllarını lap uşaq yaşlarımdan atamdan eşitmişəm, öyrənmişəm. İndi anam və atam o nağılları, o dastanları nəvələrinə danışır.” (5)

Biz bu sözlərə onun “Anamın yalın halı” adlı hekayəsində də rast gəlirik. Ailədə beş qardaş olan İmdad Avşarın bir böyük qardaşı Elmlər namizədi, dosent Ziya Avşar, Mövlanəşünasdır. O Mövlanənin rübailərini “Sirlərin dili” adıyla türk dilinə tərcümə etmişdir.

İmdat Avşar, “Gecənin susqun nəğməsi” adlı şeir tərcüməsi ilə Beynəlxalq Rəsul Rza mükafatı (2010), “Şəhnaz xanım kollecisi” adlı hekayəsi ilə Mədəniyyət Nazirliyi Abbas Sayar hekayə yarışmasında birincilik mükafatı (2010), Türk mədəniyyətinə xidmət mükafatı (2010), Mədəniyyət nazirliyi və Əskişəhər qubernatorluğu tərəfindən təşkil olunan Yunus Əmrə xatirəsinə, Sevgi mövzulu hekayə yarışmasında “Soyuq Yuxu” adlı hekayəsiylə birincilik mükafatı (2011), “Aydınlıq Gecələr” adlı hekayələr toplusu ilə Türk dilləri arsında ən yaxşı hekayə tərcüməsi mükafatı (2002), Beynəlxalq Bəxtiyar Vahabzadə adına Türk Dünyası Ədəbiyyatına xidmət mükafatı (2012), “Soyuq yuxu” adlı kitabıyla, Ən yaxşı hekayə mükafatının (2013) sahibi olmuşdur.

Qeyd etdiyimiz kimi yaradıcılığının ilk dövründə daha çox şeirlər yazan müəllifin “Acıdır Bahar”, “Məni yalnız qoyma”, “Bir durnanı vurdular”, “Yalnızlıq”, “Qar zamanı” və s. bir sıra şeirləri vardır. Bu şeirlərində İmdat Avşar hekayələrində də olduğu kimi Bozkır (Çöl) həyatından təsirlənərək yazmışdır. “Yalnızlıq” adlı şeirində yalnızlığı, tənhalığı “çöldə əriyən qara” bənzədən müəllif öz yaşadığı torpaqdan ayrı düşdüyünü və yenidən doğulduğu yerə qayıtmağın həsrətini çəkir.

Çingiz Aytmatovu dünya ədəbiyyatında böyük yazıçılardan biri hesab edən İmdat Avşar eyni zamanda Elazığda onunla görüşmə fürsəti belə tapmışdır. Onun vəfatından sonra bu ustadın əsərlərini və özünü daima yaşatmaq məqsədi ilə “Çingiz Aytmatova ağıt” şeirini yazmışdır.

“Bulud küsüb Çingiz xana,
Sirr oldu qutlu kölgəsi.
Aç saçını Nayman ana
Yıxıldı Qırğızın qalası.” (2, s. 11)

Müəllif bu şeirdə Çingiz Aytmatovu Qırğız xalqının bilgəsi adandıraraq onun bütün türk milləti üçün dəyərli olduğunu qeyd edir.

“Uyğur, Özbək, Tatar gəlmiş,
Türklər qatar-qatar gəlmiş,
Ayağı yer tutan gəlmiş,
Nə görkəmdi cənazəsi.” (2, s. 12)

Bundan əlavə “Avşar analarının Aytmatova ağıdı” adlı əsərində Dönə xatun, Şərifə qarı, Pəmbə xala, Hürü bibi, Dudu gəlin, Avşar qızı və s. bir çox Avşar qadınlarının dili ilə Çingiz Aytmatovun istər türk, istərsə də qırğız xalqı üçün böyük bir dağ, nəhəng bir şəxsiyyət olduğunu dilə gətirir.

Müsahibələrinin birində Azərbaycan ədəbiyyatı ilə ilk dəfə 1990-cı ildə tanış olduğunu söyləyən İmdat Avşar “Sovet İttifaqının dağılmağa başladığı zamanlarda Şəhriyar, Bəxtiyar Vahabzadə, Anar, Elçin, Məmməd İsmayıl, Məmməd Aslan, Sabir Rüstəmxanlı və başqalarının əsərləri ilə tanış olmuşam” (6) demişdir. Azərbaycan ədəbiyyatından tərcümələrə 2007-ci ildən başlayan İmdad Avşar, Mirzə Fətəli Axundov və Mirzə Cəlil Məmmədquluzadədən indiki gənc yazıçı və şairlərə qədər bir çoxunun şeir, hekayə və romanlarını türk dilinə tərcümə etmişdir.

Azərbaycan dili ilə yanaşı türkmən və özbək dilindən də türk dilinə tərcümələr edən yazıçı, türk dilində də üç hekayə kitabı və yüzlərlə ədəbi yazıların müəllifidir. Bu günə qədər Mirzə Fətəli Axundovun komediyalarını, “Aldanmış Kəvakib” əsərini, Cəlil Məmmədquluzadənin “Danabaş kəndinin əhvalatları”, Rəsul Rzanın “Gecənin susqun nəğməsi”, Anarın “Kərəm kimi”, Elçinin “Seçilmiş hekayələr”i, Sabir Rüstəmxanlının “Difai fədailəri”, “Ölüm zirvəsi”, Məmməd İsmayılın “Unutduğun yerdəyəm”, Eyvaz Zeynalovun “Ölümlə oyun”, “Komandirin meymunu”, Varis Yolçuyevin “Sənə inanıram”, “Son məktub”, Məqsəd Nurun “Seçilmiş hekayələr”i, Günel Anarqızının “Qarabağ hekayələri” və s. əsərlərini türk dilinə tərcümə edərək çap etdirmişdir. O bundan əlavə Azərbaycanın məşhur yazıçılarının hər birindən bir hekayənin yer aldığı “Keçmişdən günümüze Azərbaycan hekayələr antologiyası” və Qarabağ müharibəsi ilə bağlı əsərlərin olduğu “Azərbaycan ədəbiyyatında Qarabağ hekayələri antologiyası” adlı iki kitab hazırlamışdır.

Azərbaycan ədəbiyyatının önəmli yazıçılarından Anarın “Kərəm kimi” və Elçin Əfəndiyevin “Baladadaşın ilk məhəbbəti” adlı əsərlərini türk dilinə tərcümə etmişdir. Keçmişdən bu günümüzdə Azərbaycan Hekayələri adlı bir də antologiya hazırlamışdır. İmdat Avşar Azərbaycan ədəbiyyatının Türkiyədə tanınmasında, yazıçılarımızın əsərlərinin türk dilinə tərcümə olunmasında böyük xidmətləri olan şəxslərdən biridir. Onun bu günə qədər Azərbaycan ədəbiyyatından 100-ə yaxın əsəri tərcümə olunaraq nəşr edilmişdir.

İmdat Avşarın Qənirə Paşayeva ilə birgə çap etdirdiyi “Qarabağ hekayələri” adlı bu kitabda Elçin Əfəndiyev, Sabir Rüstəmxanlı, Əjdər Ol, Aqil Abbas, Günel Anarqızı, Qənirə Paşayeva, Məqsəd Nur, Aydın Tağıyev, Afaq Şıxlı, Nəringül Nədirqızı, Eyvaz Zeynalov, Əkbər Qoşalı, Akif Əli, İmdat Avşar, Mahir Qabiloğlu kimi ədiblərin kədər dolu hekayələri toplanmışdır. Bu hekayələrdə XX əsrdə dünyanın gözü qarşısında ən ağır soyqırma, qətləmə məruz qalan, öz el-obalarından çıxarılan Azərbaycanlıların, ağrı-acılarını özündə əks etdirir.

2011-ci ildə Övliya Çələbinin 400 illiyi ilə əlaqədar olaraq, Övliya Çələbi ili elan edilmişdir. İmdat Avşar Övliya Çələbinin 400 il öncə gəzdirdiyi və eyni zamanda öz Səyahətnaməsində qələmə aldığı yerlərdən biri olan Azərbaycanı özünə məkan seçərək “Övliya Çələbinin izində: Azərbaycan” adlı bir kitab yazmışdır. Bu kitab 2011-ci ildə yanvar ayında “Bengü” yayımları tərəfindən nəşr olunmuşdur. 12 gün ərzində Azərbaycanın Şabran, Xaçmaz, Nabran, Quba, Bakı, Şamaxı, Pirqulu, Şəki, İsmayilli, Bərdə, Gəncə kimi yerlərini gəzərək, buradakı təbii və tarixi gözəllikləri görmə imkanı tapmışdır. Övliya Çələbinin təsvir etdiyi yerlərin çoxunda olan körpülərin, qalaların tamamilə yox olduğunu təəssüflə qeyd edir. İmdat Avşar bu əsərdə Övliya Çələbinin Azərbaycan ərazilərinə dörd dəfə gəldiyi və bu səyahətlərin onun Səyahətnaməsində geniş yer aldığını qeyd etmişdir. Yazıçı bu kitabı hazırlamaq üçün Övlüya Çələbinin ayağının dəydiyi yerləri gəzərək bir kitab ərsəyə gətirmişdir.

Türk yazıçısı İmdat Avşar müəllifi olduğu “Övliya Çələbi izində: Azərbaycan” adlı kitabında Ülvi Bünyadzadənin ədəbi fəaliyyətini qələmə almışdır. Bu kitabda diqqət çəkən əsas hissələrdən biri də “Şəhidlər Xiyabanında” ömrünün baharında solan bir gənc şair” (1) adlanır. Bununla yanaşı Türkiyədə nəşr olunan “Qardaş qələmlər” jurnalında “Ömür yolu” poeması dərc edilmişdir. Əsəri Türk dilinə də İmdat Avşar tərcümə etmişdir.

Türk dünyası dillərindən Türkiyə türkcəsinə tərcümə etdiyi əsərləri ilə tanınan İmdat Avşarın hekayələrində Azərbaycan türkləridə yer almışdır. Onların hekayənin içərisində İğdır və ətrafında, Araz çayının sahilində yaşadıkları göstərilir. Yazıçı yazdığı bu hekayələrində onları öz dilləri ilə birlikdə təsvir etmiş yəni ki, Azərbaycan türkcəsi ilə danışdırmışdır. Onun yazdığı bu otuz hekayənin dördündə Azərbaycan türkləri görülür. Bu dörd hekayənin ikisinin mərkəzində uşaqlar vardır.

İmdat Avşar İqdirə vəzifədə olarkən Qarabağdan köç etmiş bir Azərbaycanlı ailə ilə tanış olmuş və bu ailənin faciəsini “Qarabağ qaçqınları” adlı hekayəsində əks etdirmişdir. Bu hekayə 2009-cu ildə “Ulduz” jurnalının iyun sayında çap olunmuş, bir çox Azərbaycan saytlarında yerləşdirilmişdir.

Müsaibələrinin birində “Qarabağ məsələsinin tək-cə Azərbaycanın yox, bütün Türk və İslam dünyasının məsələsidir” (4) deyən İmdat Avşar, işğal olunan torpaqların türk torpaqları, oradan sürgün edilənlərin eyni zamanda soyqırma məruz qalan insanların türk olduğunu vurğulamışdır. Onun qələmə aldığı “Qarabağ qaçqınları” adlı hekayədə Qarabağdakı erməni vəhşiliyindən bir qurtuluş ümidi ilə Türkiyəyə gələn, ancaq Türkiyədə yoxsulluq və kimsəsizlik üzündən yaşaya bilməyən, ümid etdiyi hüzu tapı bilməyən Azərbaycanlı bir ailənin dramından bəhs olunur. Ailədə ata tar çalaraq, qız və ana utana-utana dilənərək, oğul isə yaşının qaldıra bilməyəcəyi bir qapıçılıq işinə girərək ailəni ayaqda tutmağa çalışsa da, oğulun qapıçılıq işinə girdiyi ilk gün elektrik cərəyanının vurması nəticəsində ölümü ailə üçün bir faciə, hekayə üçün isə son olur. Hekayədəki əsas mövzu isə fəlakətdən qaçaraq fəlakətə uğrayan bir ailənin faciəsidir.

Hekayədə uşaq olaraq Pünhanə adında bir qız uşağı və qardaşı Seyfəddin yer alır. Pünhanə, on yaşında, üzü yanıq bir vəziyyətdədir. Hekayədə anasıyla birlikdə dilənərkən təsvir olunur.

“Pünhanə! Gözlərin nə rəngdi sənin? Bəs əllərin, əllərin? O kiçik ayaqlarınlamı qaçdın güllələrin, bombaların önündən? O kiçik adımlarınlamı aşdın dağları? Üşümədinmi Pünhanə?

Üşümədinmi? Üzün niyə uşaq üzü deyil, nə üçün bu qədər yanmış? Bombaların, güllələrin səsinə duydu mu qulaqların? Bəs gözlərin, gözlərin nə rəngdi Pünhanə? Axan qanı gördümü o gözlərin? Qanlar sıçradımı evinizin divarlarına?” (2, s. 38)

Seyfəddin isə hələ həyatının baharında on beş, on altı yaşlarında bir uşaq kimi təsvir olunmuşdur. Fiziki olaraq “incə, qara-quru bir gənc” olaraq təsvir edilir. Ayağındakı ayaqqabının biri qara, biri qəhvəyidir. Həyatın onları gətirdiyi nöqtə və ailəsinin içində olduğu vəziyyət onu çətin, yükünü qaldıra bilməyəcəyi bir işdə işləməyə məcbur edir. Yaşının kiçik, fiziki olaraq isə cılız olmasına baxmayaraq Seyfəddin “Mən bacaramam abi” deyərək qapıçılıq işinə girmişdir. İşə gəldiyi ilk gün isə elektrik vurması nəticəsində öncə sağ tərəfi iflic olmuş, xəstəxanaya çatanda isə vəfat etmişdir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

1. Avşar İ. Azərbaycan: Evliya Çelebi'nin İzində, Ankara: Bengü yayınları 2011, 184 s
2. Avşar İ. Cengiz Aytmatov'a ağıt // Kardeş Kalemler dergisi 2008, №19, səh.8-11
3. Avşar İ. Soğuk Rüya. İstanbul: Kesit yayınları, 2015, 240 s
4. https://525.az/site?name=xeberprint&kecid=1&news_id=7879
5. www.anl.az/down/meqale/525/2012/mart/237188.htm
6. www.anl.az/down/meqale/medeniyyet/2015/noyabr/463227.htm

XÜLASƏ

İmdat Avşar son dövrlərdə Türk ədəbiyyatının diqqət çəkən və önəmli yazıçılarından birisi olma yolunda əmin addımlarla irəliləyən və bununla yanaşı tərcüməçilik və şairlik ilə məşğul olan bir şəxslərdəndir. Türkiyə- Azərbaycan mədəni əlaqələrinin inkişafında xidmətləri olan insanlardan biri olan İmdat Avşar, bir çox Azərbaycan yazıçılarının əsərlərini türk dilinə tərcümə etmişdir. Onun Azərbaycan ədəbiyyatının Türkiyədə tanındılmasında böyük xidmətləri olmuşdur.

Açar sözlər: Azərbaycan, İmdat Avşar, realist, tərcüməçi, ədəbiyyat.

Rəyçi: *prof.F.A.Ağayeva*